

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
X kadencja
Prezes Rady Ministrów
DSP.WPP.4621.25.2024

Druk nr 704
Warszawa, 7 października 2024 r.

Pan
Szymon Hołownia
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Marszałku,
przekazuję przyjęty przez Radę Ministrów dokument:

- Sprawozdanie Rady Ministrów z realizacji ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci w 2023 roku.

Jednocześnie informuję, że Rada Ministrów upoważniła Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej do prezentowania stanowiska Rządu w tej sprawie w toku prac parlamentarnych.

Z wyrazami szacunku

Donald Tusk

/podpisano kwalifikowanym podpisem elektronicznym/

Ministerstwo Rodziny,
Pracy i Polityki Społecznej

RODZINA
500+

Sprawozdanie Rady Ministrów
z realizacji ustawy o pomocy
państwa w wychowywaniu
dzieci w 2023 roku

Warszawa, 2024 r.

Spis treści

Spis treści

Wstęp.....	3
I. Charakterystyka systemu świadczeń w ramach programu „Rodzina 500+”	3
1. Wprowadzenie	3
2. Charakterystyka programu „Rodzina 500+” zgodnie ze stanem prawnym obowiązującym w 2023 r.....	4
II. Realizacja ustawy.....	5
1. Uprawnieni do świadczeń.....	5
2. Finansowanie świadczeń	6
III. Wpływ wprowadzenia programu „Rodzina 500+” na wybrane obszary polityki społecznej.....	7
1. Ubóstwo ¹	7
2. Działalność	10
3. Rynek pracy	16
IV. Podsumowanie	20

Wstęp

Polityka rodzinna, traktowana jako inwestycja w rodzinę, jest fundamentem silnego państwa opartego na kapitale ludzkim. Jej istotą jest tworzenie godnych warunków do zakładania rodzin oraz wychowywania dzieci. Konsekwentne i długofalowe wsparcie rodzin z dziećmi jest tego gwarantem.

Program „Rodzina 500+” jest jednym z głównych elementów systemu wsparcia rodzin z dziećmi w Polsce skierowanym do wszystkich rodzin, bez względu na osiągnięte dochody. Rodziny w trudniejszej sytuacji materialnej mogą dodatkowo skorzystać ze wsparcia w ramach systemu świadczeń rodzinnych, dostępnych dla rodzin spełniających kryteria dochodowe.

Odrębną kategorię stanowią świadczenia skierowane do rodzin wychowujących dzieci do lat trzech: rodzinny kapitał opiekuńczy oraz dofinansowanie opieki żłobkowej, które od października 2024 r. zostaną zastąpione przez świadczenia z programu Aktywny Rodzic) oraz wsparcie dla rodzin dzieci i dorosłych z niepełnosprawnością (świadczenia pielęgnacyjne, świadczenie wspierające).

Zgodnie z uzasadnieniem ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci wprowadzającą świadczenie wychowawcze celem programu „Rodzina 500+” jest pomoc finansowa kierowana do rodzin wychowujących dzieci. Ma ona zmniejszyć obciążenia finansowe rodzin związane z wychowywaniem dzieci, a tym samym zachęcać do podejmowania decyzji o posiadaniu większej liczby dzieci.

I. Charakterystyka systemu świadczeń w ramach programu „Rodzina 500+”

1. Wprowadzenie

Niniejsze sprawozdanie będące realizacją obowiązku wynikającego z przepisu art. 3 ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. z 2024 r. poz. 421 i 858), zwanej dalej „ustawą”, obejmuje rok 2023.

Ustawa weszła w życie z dniem 1 kwietnia 2016 r. Określa ona warunki nabywania prawa do świadczenia wychowawczego w ramach rządowego programu „Rodzina 500+” oraz zasady przyznawania i wypłacania tego świadczenia.

2. Charakterystyka programu „Rodzina 500+” zgodnie ze stanem prawnym obowiązującym w 2023 r.

Świadczenie wychowawcze realizowane w ramach programu „Rodzina 500+” przysługuje:

- rodzicom,
- opiekunowi prawnemu,
- opiekunowi faktycznemu dziecka (tj. osobie faktycznie opiekującej się dzieckiem, jeżeli wystąpiła z wnioskiem do sądu opiekuńczego o przysposobienie dziecka),
- dyrektorowi domu pomocy społecznej,
- osobom sprawującym pieczę zastępczą, tj.: rodzinom zastępczym, osobom prowadzącym rodzinny dom dziecka, a także dyrektorom placówek opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych oraz interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych, na dzieci w wieku do ukończenia przez nie 18 r.ż.

Od 1 lipca 2019 r. świadczenie wychowawcze ma charakter powszechny i przysługuje na każde dziecko w wieku do ukończenia 18 r.ż. niezależnie od dochodu rodziny.

Do końca 2023 r. świadczenie wychowawcze przysługiwało w wysokości 500 zł netto miesięcznie na dziecko. Jest to kwota wolna od podatku dochodowego od osób fizycznych i składek na ubezpieczenia społeczne oraz ubezpieczenie zdrowotne.

Ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci podniesiona została wysokość świadczenia wychowawczego z 500 zł na 800 zł miesięcznie na dziecko od 1 stycznia 2024 r.

Prawo do świadczenia wychowawczego jest ustalane na roczny okres świadczeniowy trwający od 1 czerwca do 31 maja następnego roku kalendarzowego.

Realizacją zadań związanych z przyjmowaniem i rozpatrywaniem wniosków oraz ustalaniem prawa do świadczenia wychowawczego zajmuje się Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS).

Wnioski do ZUS można złożyć drogą elektroniczną przez Internet za pośrednictwem jednego z trzech kanałów wnioskowania:

- Platformę PUE ZUS lub aplikację mobilną mZUS,

- portal informacyjno-usługowy Emp@tia,
- bankowość elektroniczną.

Elektroniczna forma złożenia wniosku oznacza również, że ZUS prowadzi postępowania w formie elektronicznej i w tej formie wydaje rozstrzygnięcia w sprawach świadczenia wychowawczego.

Wypłata przyznanego świadczenia odbywa się wyłącznie w formie bezgotówkowej, na wskazany przez wnioskodawcę rachunek bankowy.

Świadczenie wychowawcze podlega unijnej koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego.

Od 1 czerwca 2022 r. funkcję instytucji właściwej w zakresie świadczenia wychowawczego w związku z udziałem Rzeczypospolitej Polskiej w koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w przypadku przemieszczania się osób między państwami Unii Europejskiej, Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Konfederacji Szwajcarskiej i Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej pełnią:

- 1) Zakład Ubezpieczeń Społecznych,
- 2) Wojewoda

– na zasadach określonych przepisami ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci.

Świadczenie wychowawcze i koszty jego obsługi są finansowane z budżetu państwa. Koszty obsługi wynoszą 0,1% kwoty przeznaczonej na wypłatę świadczeń wychowawczych.

II. Realizacja ustawy

1. Uprawnieni do świadczeń

W 2023 r. do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych złożono 5,3 mln wniosków o przyznanie świadczenia wychowawczego, które dotyczyły 8,1 mln dzieci. Przeciętna liczba dzieci uprawnionych do świadczeń w 2023 r. w ramach programu „Rodzina 500+” wyniosła 6,9 mln, w tym 51,4 tys. dzieci w pieczy zastępczej.

2. Finansowanie świadczeń

W 2023 r. wydatki budżetu państwa na realizację programu „Rodzina 500+” (bez wydatków na realizację zadań z zakresu koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego) wyniosły **41 790 036 tys. zł**, z czego na:

- realizację przez gminy zadań dotyczących świadczenia wychowawczego **62 319 tys. zł**;
- realizację świadczeń wychowawczych przez ZUS: **40 250 473 tys. zł**; w tym na obsługę świadczeń wychowawczych **58 646 tys. zł**;
- realizację świadczeń wychowawczych przez ZUS w ramach Funduszu Pomocy: **1 477 137 tys. zł**; w tym na obsługę świadczeń wychowawczych: **21 923 tys. zł**;
- finansowanie zadań związanych z dodatkiem wychowawczym, dodatkiem do zryczałtowanej kwoty i dodatkiem w wysokości świadczenia wychowawczego: **7 tys. zł**;
- rozwój i administrowanie Centralnej Aplikacji Statystycznej – **100 tys. zł**.

III. Wpływ wprowadzenia programu „Rodzina 500+” na wybrane obszary polityki społecznej

1. Ubóstwo¹⁾

Podstawowymi miernikami stosowanymi do opisu skali ubóstwa są: wskaźnik ubóstwa skrajnego oraz wskaźnik ubóstwa relatywnego.

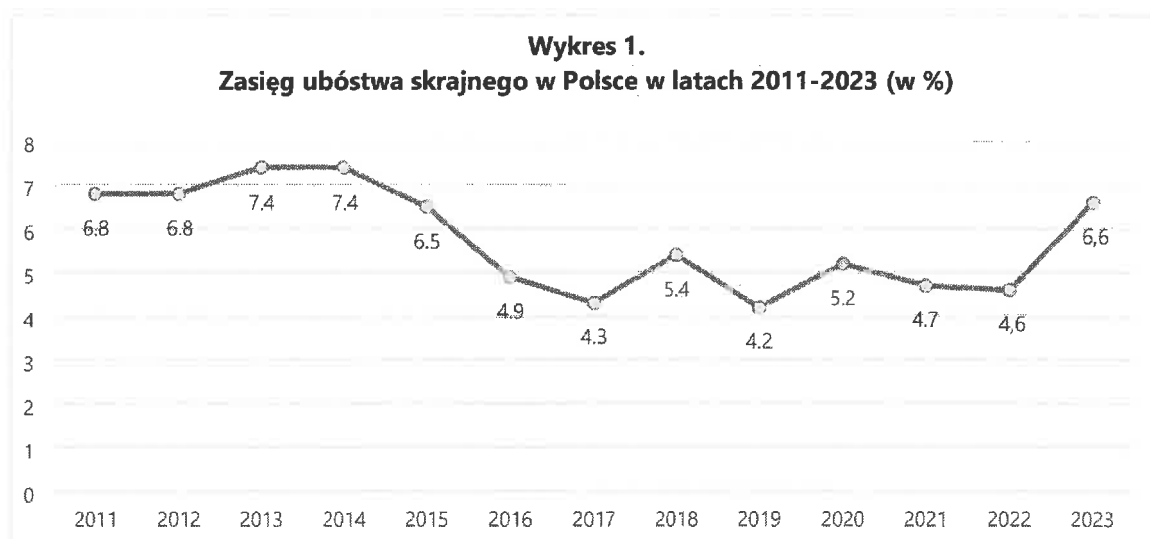
Wskaźnik (stopę) ubóstwa skrajnego wyznacza odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż minimum egzystencji, wyznaczającego poziom zaspokojenia potrzeb, poniżej którego następuje biologiczne zagrożenie życia oraz rozwoju psychofizycznego człowieka.

Natomiast wskaźnik ubóstwa relatywnego to odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa relatywnego przyjęta na poziomie 50% średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych.

W 2023 roku wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego ogółem wzrósł o 2 p. p. w stosunku do roku poprzedniego i osiągnął wartość 6,6%, a więc zbliżoną do poziomu sprzed 2015 r.(6,5%). W latach 2016–2022 wskaźnik ten przyjmował wartości pomiędzy 4,2% a 5,4%.

Należy zauważyć, że wzrost zasięgu ubóstwa skrajnego nastąpił po okresie wysokiej inflacji w 2022 roku i stopniowego jej obniżania w 2023 roku. Do gwałtownego wzrostu inflacji przyczyniła się niekorzystna sytuacja geopolityczna spowodowana wojną na terytorium Ukrainy, a wcześniej zapoczątkowana przez pandemię COVID-19. Znacząco wzrosły wówczas ceny energii elektrycznej oraz paliwa.

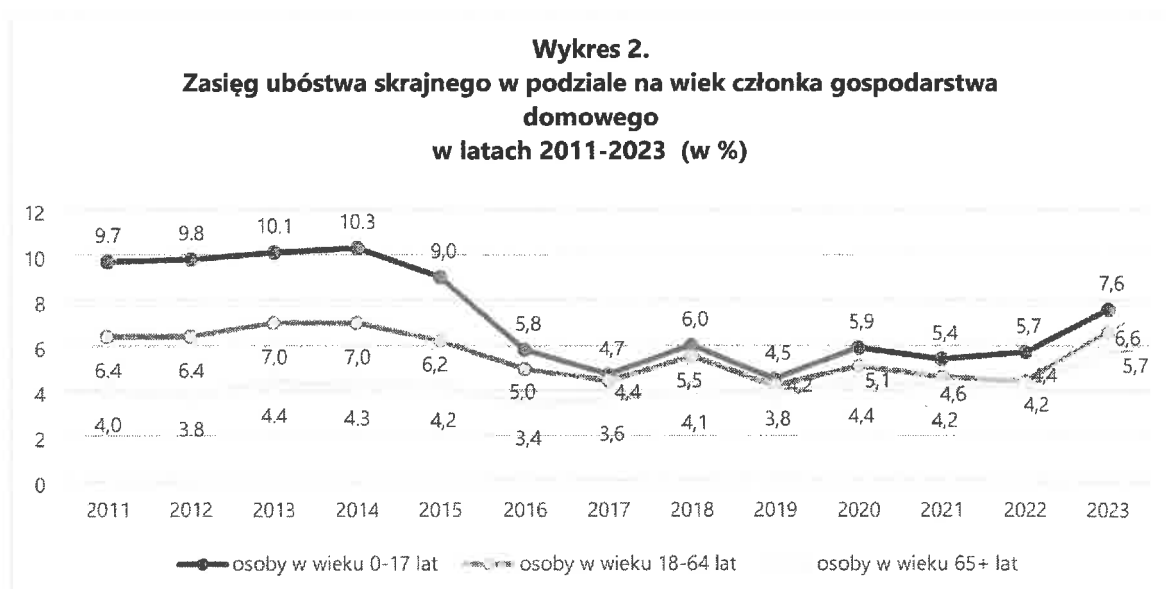
¹⁾ Dane za lata 2021–2023 zostały uogólnione przez GUS w oparciu o wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021, uwzględniając dodatkowo strukturę ludności według wieku i płci (obok stosowanych także uprzednio: rozróżnienia na miasto i wieś oraz wielkości gospodarstwa domowego), w związku z czym nie są one wprost porównywalne z analogicznymi danymi za lata wcześniejsze. W związku z uaktualnionym uogólnieniem wyniki za lata 2021–2022 różnią się od wcześniej publikowanych.

Źródło danych: GUS

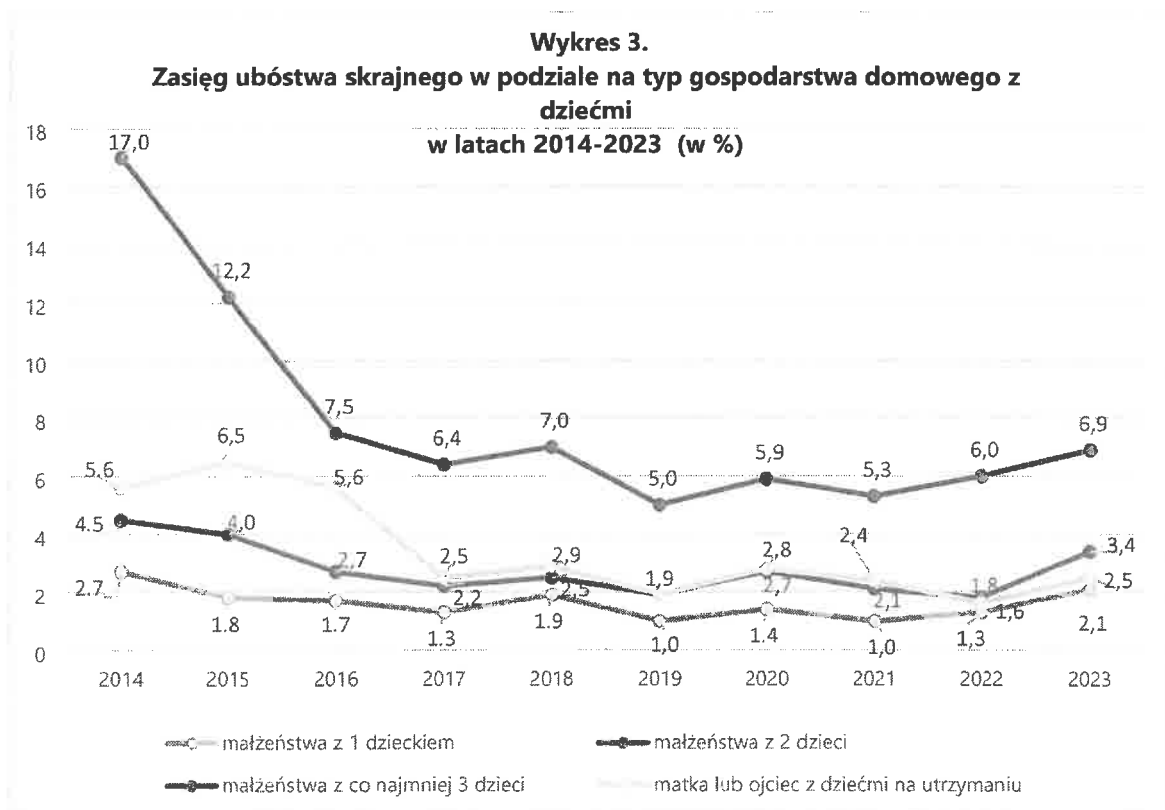
W 2023 r. zasięg ubóstwa skrajnego zwiększył się w całej populacji, zarówno dla osób w wieku produkcyjnym (18–64 l.) i osób starszych, wieku 65 lat i więcej, jak i dla dzieci i młodzieży poniżej 18 r.ż.

Pomimo wzrostu wartości w 2023 r. wskaźnik ubóstwa skrajnego obliczony dla dzieci w wieku 0–17 lat nadal przyjmował wartości niższe niż w 2015 roku, czyli przed wprowadzeniem programu „Rodzina 500+” – 7,6% w 2023 roku, o 1,4 p. proc. mniej niż w 2015 roku. Gwałtowny spadek wartości tego wskaźnika nastąpił w 2016 roku, czyli zaraz po wprowadzeniu programu „Rodzina 500+”, a w latach 2017–2022 fluktuował między 4,5% a 6,0%. Wzrost o 1,9 p.p. w stosunku do roku poprzedniego w 2023 r. był najwyższy od 2015 r.

Źródło danych: GUS

W latach 2016–2023 największy spadek ubóstwa skrajnego – około połowę, z 12,2% do 5–7% – dotyczył rodzin z co najmniej trojgiem dzieci na utrzymaniu. Taki zasięg ubóstwa w tej grupie utrzymuje się, jakkolwiek zwraca uwagę wzrost o 0,9 p.p. w 2023 r. w stosunku do 2022 r. Podobnie od czasu spadku o ponad połowę w 2017 roku utrzymuje się poziom ubóstwa skrajnego w rodzinach samodzielnych rodziców. Natomiast w rodzinach z dwojgiem dzieci po niemal dwukrotnym wzroście (z 1,8 do 3,4%) w 2023 r. w stosunku do roku poprzedniego wskaźnik ubóstwa znacznie zbliżył się do wartości z 2015 r., a w rodzinach z jednym dzieckiem przekroczył wartość z 2015 r. o 0,3 p.p.

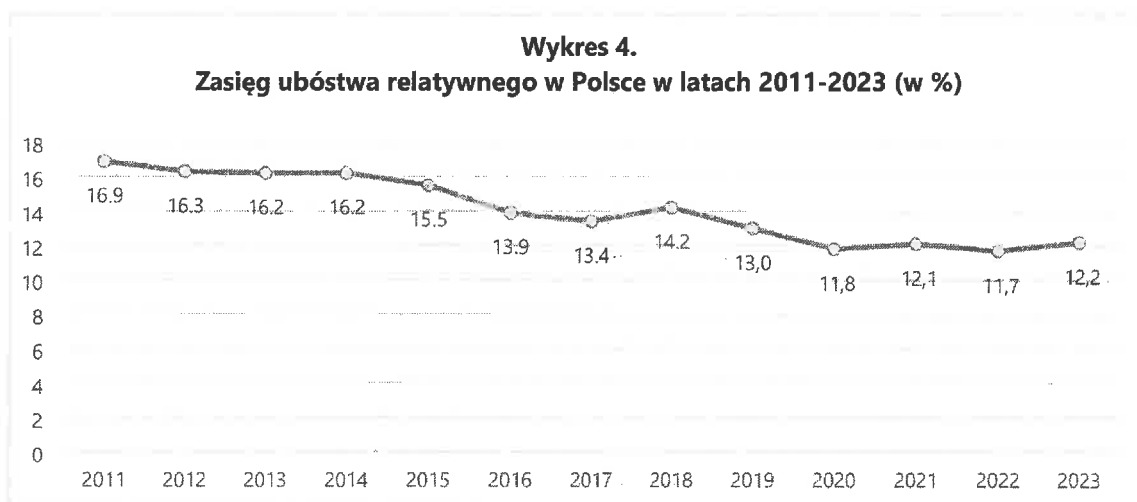

²⁾ Źródło danych: GUS

Podwyższenie kwoty świadczenia wychowawczego od 2024 roku do wysokości 800 zł powinno przyczynić się do ponownego ograniczenia ubóstwa skrajnego wśród dzieci.

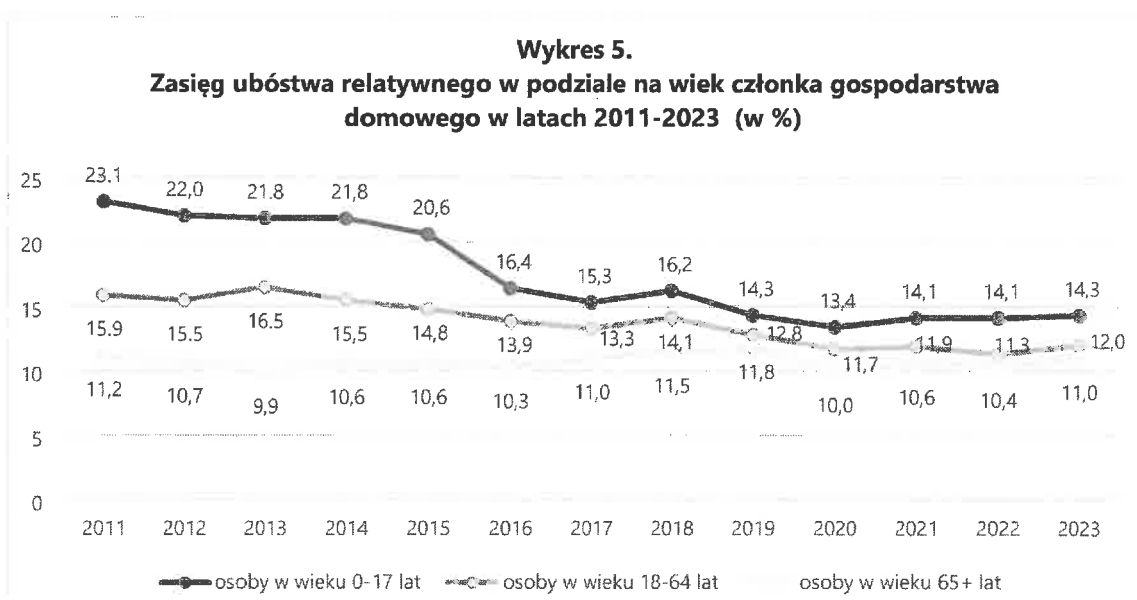
Wskaźnik zasięgu ubóstwa relatywnego od 2020 r. przyjmuje zbliżone wartości z przedziału 11,7–12,2%.

²⁾ W grupie małżeństw uwzględniono również związki nieformalne.

Źródło danych: GUS

Podobnie na zbliżonym poziomie od 2019 r. utrzymuje się wskaźnik ubóstwa relatywnego obliczony dla dzieci i młodzieży poniżej 18 r.ż., przy czym przyjmuje on wartości o 1–2 p.p. wyższe niż w całej populacji (od 13,4 do 14,3%). Największy spadek poziomu ubóstwa relatywnego w tej grupie – o ponad 4 p.p., a więc jedną piątą, miał miejsce w 2016 r.

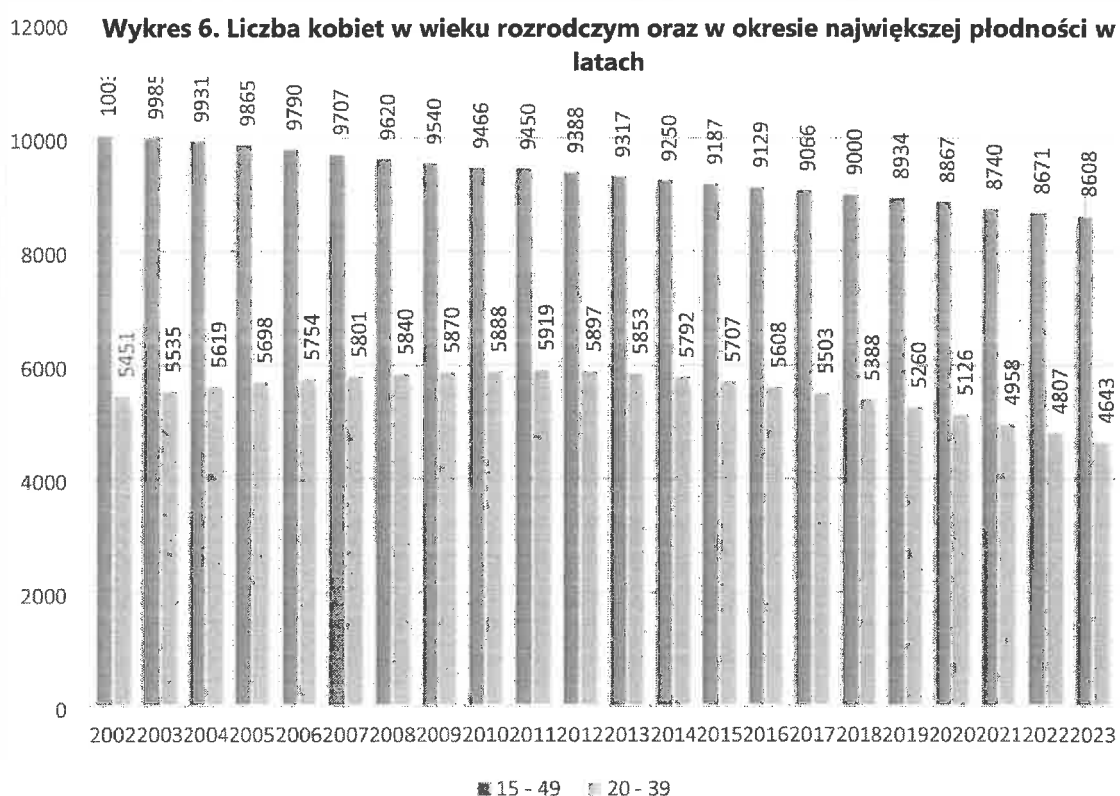
Źródło danych: GUS

2. Dzietność

Od 1998 r. liczba urodzeń nieznacznie przekroczyła 400 tysięcy jedynie trzykrotnie w latach 2008–2010 i po raz czwarty w 2017 r.

Od momentu wprowadzenia programu „Rodzina 500+” tendencje w zakresie dzietności kształtowały się następująco: W 2016 r. urodziło się 382,3 tys. dzieci, o 13,0 tys. więcej niż w roku poprzednim, zaś w 2017 r. – 402 tys. dzieci, tj. o 19,7 tys. więcej niż w roku poprzednim. W 2018 r. liczba urodzeń spadła po raz pierwszy od 2015 r.: urodziło się 388,2 tys. dzieci, o 13,8 tys. mniej niż w roku poprzednim. W kolejnych latach dynamika spadku liczby urodzeń przyspieszyła: w 2020 r. urodziło się 355,3 tys. dzieci, o 19,7 tys. mniej niż w roku poprzednim, w 2022 r. 305,1 tys., o 26,4 tys. mniej niż w roku poprzednim, zaś w 2023 – 272,5 tys., o 32,6 tys. mniej niż rok wcześniej.

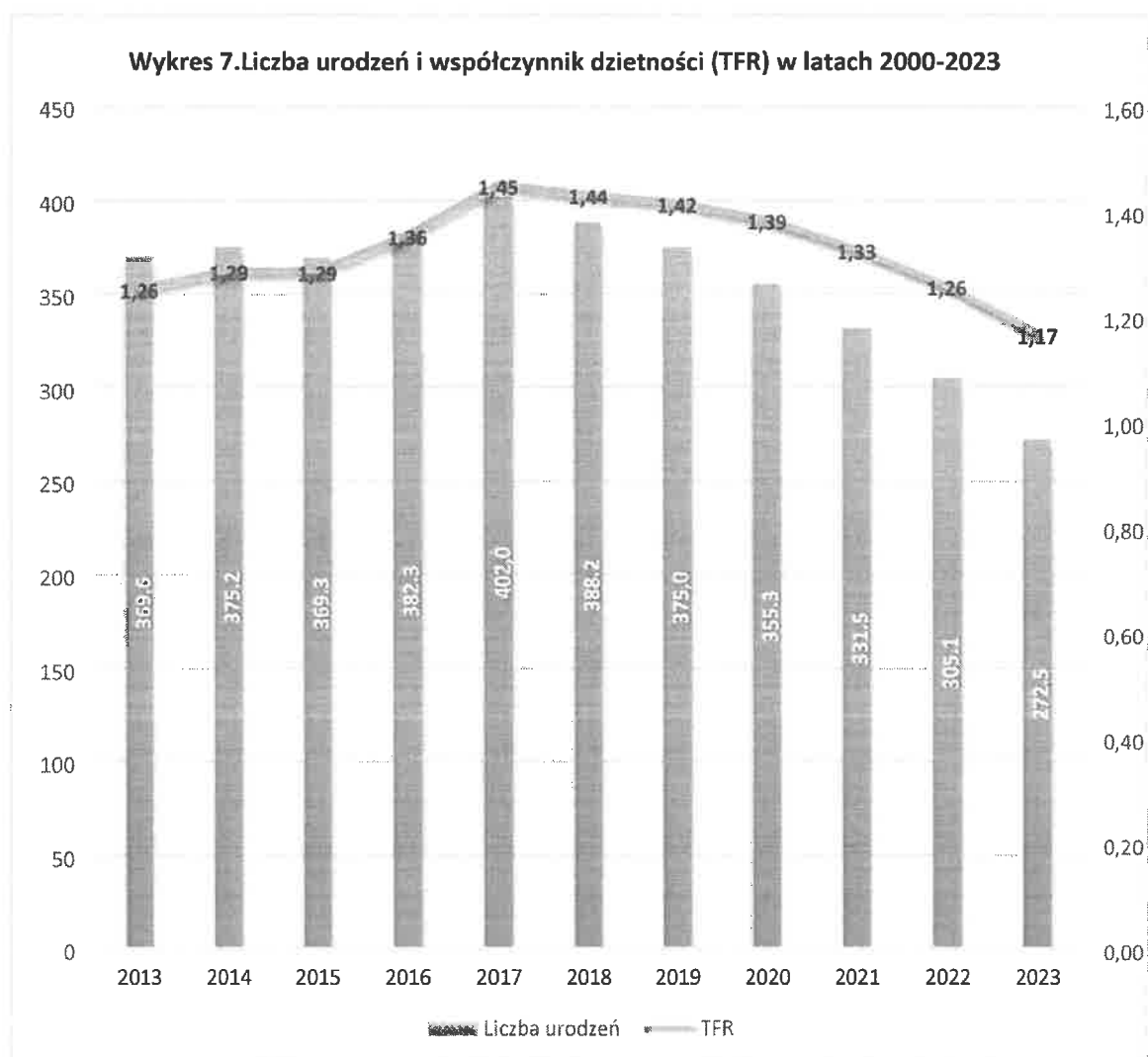
Obserwowany obecnie spadek liczby rodzących się dzieci spowodowany jest w pierwszej kolejności malejącą liczbą kobiet w wieku prokreacyjnym (15–49 l., przy czym najwięcej dzieci rodzą kobiety w wieku 20–39 lat³⁾) – kolejne roczniki wyżu demograficznego z początku lat 80. wychodzą z okresu prokreacyjnego. Liczba kobiet w wieku 20–39 sukcesywnie spada od 2012 r., przy czym proces ten w ostatnich latach znacznie przyspieszył: o ile liczba kobiet w tym wieku w 2013 r. zmniejszyła się w stosunku do roku poprzedniego o 44 tys. a w 2014 r. o 61 tys., o tyle w 2017 r. spadek wyniósł 105 tys., w 2020r. 133 tys., a w 2023 r. 164 tys.

Źródło danych: GUS

³⁾ Matki w tym wieku rodzą około 95% dzieci.

W tym kontekście oczywiste jest, że bardziej istotnym miernikiem niż liczba urodzeń jest współczynnik dzietności, a więc liczba dzieci, jakie kobieta rodzi będąc w wieku prokreacyjnym. Analiza tego miernika dowodzi, że istotną przyczyną malejącej liczby urodzeń jest notowany od lat 90. spadek dzietności, związany z przemianami kulturowymi (stopniowa ewolucja wzorców kulturowych i priorytetów młodych ludzi, takich jak m.in. późniejszy wiek zawierania małżeństw, czy odkładanie decyzji o rodzicielstwie na później), a także barierami wynikającymi z sytuacji ekonomicznej rodzin i trudnościami w godzeniu rodzicielstwa z aktywnością na rynku pracy.

Źródło danych: GUS

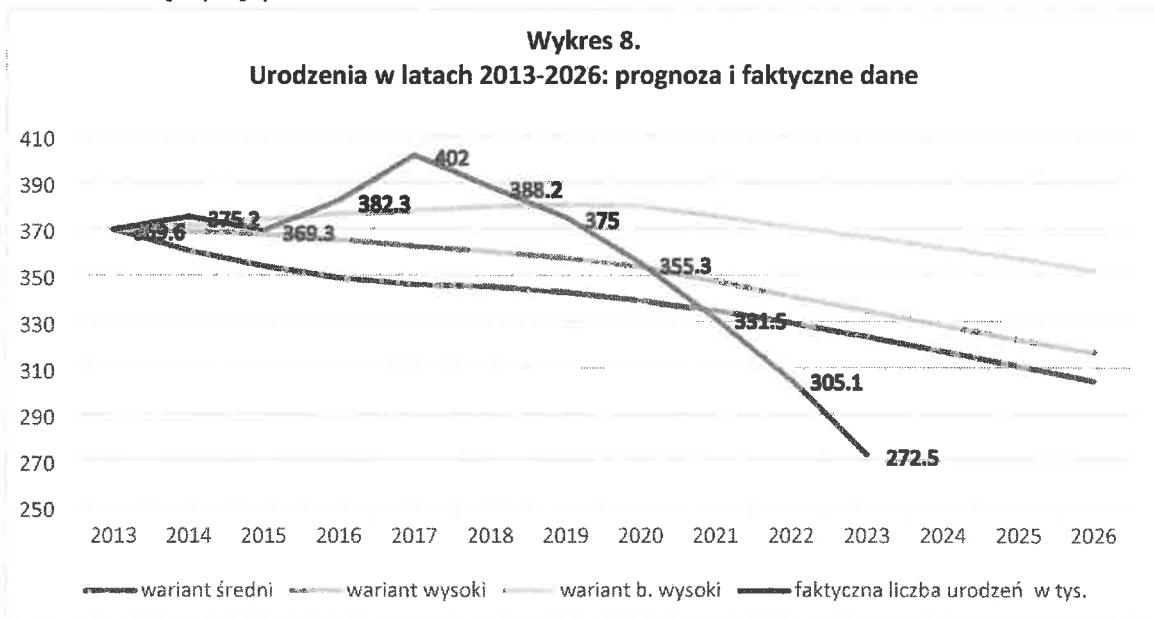
Współczynnik dzietności (*total fertility rate*, TFR) w Polsce spada systematycznie od 1989 roku. Jednocześnie od 1997 r. przyjmuje wartości charakteryzujące zjawisko niskiej dzietności (poniżej 1,5).

W ciągu 25 lat (1997–2022) wartość współczynnika dzietności kształtowała się na poziomie 1,2–1,3 jedynie w trzech latach (2017–2019) przekraczając 1,4. Natomiast w ubiegłym roku (2023) wartość współczynnika była rekordowo niska: 1,17.

W *Ocenie Skutków Regulacji* do ustawy wprowadzającej program „Rodzina 500+” założono, że poprawa sytuacji materialnej rodzin z dziećmi za sprawą świadczenia wychowawczego spowoduje, że w dziesięciu następnych latach dzietność wzrośnie na tyle, że zrealizuje się najwyższy scenariusz dzietności przedstawiony w opracowanej w 2013 r. *Prognozie Demograficznej GUS*. Miał on zastąpić wariant średni, wskazany przez autorów Prognozy jako najbardziej prawdopodobny. W założeniu zatem dzięki nowemu świadczeniu w latach 2016–2026 miało się urodzić ponad 400 tys. dzieci więcej, rocznie około 30–40 tys. Taki wzrost w rzeczywistości nie nastąpił. Uwzględniając dane o urodzeniach dostępne za lata do 2023 r. włącznie można stwierdzić, że łączna liczba urodzeń w ciągu siedmiu lat (2017–2023) po wprowadzeniu świadczenia wychowawczego – 2 429,3 mln – znacznie przewyższa liczbę założoną w scenariuszu średnim *Prognozy Demograficznej* (2360,6 mln) i bliższa jest liczbie założonej w wariancie wysokim (2457,1mln), a w latach 2017–2018 urodziło się odpowiednio: 56,1 i 43,2 tys. dzieci więcej niż zakładano w wariancie bardzo wysokim.

Interpretując te dane w kontekście programu „Rodzina 500+” należy jednak zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze już w latach poprzedzających wprowadzenie świadczenia wychowawczego (2014–2016) faktyczna liczba urodzeń była wyższa niż zakładano w scenariuszu średnim, wysokim, a nawet – dwukrotnie – bardzo wysokim.

Po drugie rzeczywista liczba urodzeń przewyższała wysoki wariant prognozy GUS do 2020 r. włącznie. Następnie zaś zaczęła bardzo szybko spadać, w tempie 20–30 tys. rok do roku. W rezultacie w każdym z kolejnych lat (2021–2023) faktyczna liczba urodzeń była niższa nie tylko od zakładanej w wariancie bardzo wysokim i wysokim, ale nawet średnim, i to nawet o kilkadziesiąt tysięcy.

Źródło danych: GUS

Krótkotrwały, niewielki wzrost liczby urodzeń i dzietności w pierwszych latach po wprowadzeniu programu „Rodzina 500+” mógł więc po części być wynikiem tego programu w tym sensie, że osoby z roczników wyżu demograficznego, wychodzących wówczas z okresu najwyższej dzietności, jeśli do tej pory wahały się lub odkładały decyzję o (kolejnym) dziecku, otrzymały dodatkowy impuls do jej podjęcia. Decyzjom prokreacyjnym sprzyjała wówczas także stabilna sytuacja gospodarcza z niskim bezrobociem, a także wprowadzone kilka lat wcześniej zachęty do rodzenia dzieci w polityce rodzinnej, takie jak urlopy związane z rodzicielstwem oraz świadczenie rodzicielskie dla osób niemających prawa do zasiłku macierzyńskiego.

Nie można również pominąć faktu, że do spadku dzietności niewątpliwie przyczyniła się pandemia COVID-19, a następnie niestabilna sytuacja geopolityczna gospodarcza na świecie w związku z wojną w Ukrainie. Podczas pandemii decyzje prokreacyjne były odwlekane (strach przez możliwością negatywnego oddziaływania koronawirusa na przebieg ciąży, niepewność co do możliwości porodu w szpitalu, niepewność jutra związana

ze spodziewanym wysokim bezrobociem, które ostatecznie nie zrealizowało się). Odwlekane było również zawieranie małżeństw (m.in. ograniczone możliwości organizacji wesel), w których wciąż, mimo wzrostu z roku na rok udziału urodzeń pozamałżeńskich, rodzi się najwięcej dzieci.

Dla części osób znaczenie przy podejmowaniu decyzji o dziecku mogło mieć również orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 2020, którego skutkiem była eliminacja z polskiego systemu prawnego przesłanki o legalności aborcji w przypadku ciężkiego i nieodwracalnego uszkodzenia płodu.

Pomimo spadku liczby urodzeń ogółem oraz zmniejszenia się populacji kobiet w wieku rozrodczym w latach 2015–2023 zaobserwowano wzrost liczby urodzeń trzecich i kolejnych dzieci u matki. W 2023 roku jako trzecie lub kolejne urodziło się 60,2 tys. dzieci, co oznacza wzrost o 10% w stosunku do 2015 roku. W przypadku czwartych bądź kolejnych urodzeń w 2023 roku było to 19,4 tys. dzieci, czyli o 24% więcej niż w 2015 roku.

Spośród wszystkich urodzeń w 2023 roku urodzenia trzeciego i kolejnego dziecka stanowiły aż 22% wszystkich urodzeń w tym roku, a urodzenia czwartego i kolejnego dziecka to 7,1% wszystkich urodzeń. Dla porównania w 2015 roku odsetek urodzeń dzieci w rodzinach wielodzietnych był znacznie niższy – jedynie 14,8% dzieci urodziło się jako trzecie lub kolejne dziecko u matki i zaledwie 4,2% jako czwarte bądź kolejne.

Trzeba również podkreślić, że niska dzietność nie jest zjawiskiem charakterystycznym wyłącznie dla Polski. W Europie nawet w krajach o dzietności relatywnie wysokiej, w porównaniu z innymi krajami Starego Kontynentu (np. we Francji TFR w 2022 r. wyniósł 1,79) współczynnik dzietności (TFR) kształtuje się poniżej poziomu zastępowalności pokoleń (2,1). Przeciętna wartość współczynnika dzietności dla krajów UE od lat przybiera wartości około 1,5.

3. Rynek pracy

Z analizy danych (przeprowadzonych na podstawie danych z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności – BAEL⁴⁾) wynika, że w 2023 roku świadczenie wychowawcze (Program „Rodzina 500+”) nie miało negatywnego wpływu na sytuację kobiet w wieku 25–49 lat na rynku pracy. W perspektywie 7 lat nie zaobserwowano negatywnego wpływu tego świadczenia na aktywność kobiet, pomimo kryzysów związanych z pandemią COVID-19 i wojną w Ukrainie. Zmiana formuły przyznawania świadczenia wychowawczego (świadczenie przyznano niezależnie od kryterium dochodowego począwszy od 1. dziecka) w połowie 2019 roku nie spowodowała dezaktywizacji zawodowej kobiet, tj. kobiety pozostawały nadal na rynku pracy mimo otrzymywania świadczenia.

Liczba kobiet w wieku 25–49 lat w gospodarstwach, którym przyznano świadczenie wychowawcze w 2023 roku wyniosła średnio 4 026 tys. i w porównaniu z 2022 r. zmniejszyła się o 46 tys. osób. W 2023 roku kobiet aktywnych zawodowo (pracujących oraz bezrobotnych) było średnio 3 321 tys., a kobiet biernych zawodowo 705 tys. W latach 2022–2023 wzrosła liczba kobiet aktywnych zawodowo w gospodarstwach domowych z 500+ o 3 tys. przy jednoczesnym spadku liczebności kobiet biernych zawodowo o 49 tys. osób.

Kobiety wychowujące dzieci i otrzymujące świadczenie wychowawcze miały niższy współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia, niż kobiety nieotrzymujące świadczenia wychowawczego (w 2023 roku różnice te wyniosły odpowiednio 6,2 p.p. w przypadku współczynnika aktywności oraz 5,8 p.p. w przypadku wskaźnika zatrudnienia).

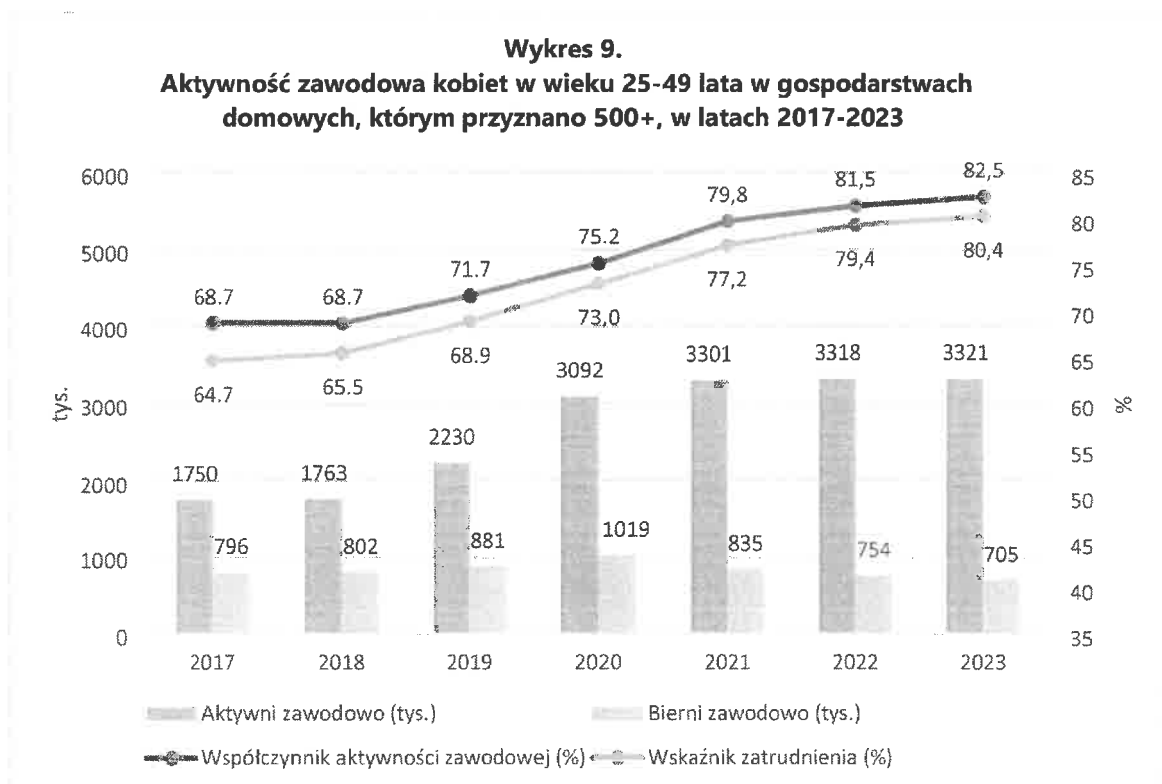
⁴⁾ Od I kw. 2021 r. w Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) zostały wprowadzone zmiany wynikające z wdrożenia rozporządzenia ramowego dla statystyki społecznej, tj. Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1700 z dnia 10 października 2019 oraz jego aktów implementacyjnych. Zmiany wprowadzone w BAEL od 2021 dotyczą przede wszystkim definicji oraz sposobu wyodrębniania poszczególnych populacji osób na rynku pracy – pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo oraz zakresu zmiennych dedykowanych dodatkowej charakterystyce ww. oraz bardziej szczegółowych zbiorowości. Definicja ludności pracującej została zmieniona m.in. poprzez uwzględnienie (włączenie do grona pracujących):

- pomagających członków rodziny wykonujących pracę na rzecz rodziny spoza własnego gospodarstwa domowego (prowadzącej pozarolniczą działalność gospodarczą lub indywidualne gospodarstwo rolne),
- osób wykonujących część swojej pracy poza sezonem,
- osób posiadających pracę, ale jej niewykonujących w tygodniu referencyjnym (w przypadku niektórych przyczyn nieobecności – uproszczenie dotychczasowych kryteriów zaliczania osób do pracujących, np. osoby przebywające na urlopie wychowawczym),

– oraz wyłączenie z populacji pracujących:

osób, które pracują na własny rachunek w rolnictwie indywidualnym, a efekty pracy przeznaczają wyłącznie lub głównie na własną konsumpcję i jednocześnie nie posiadają innej pracy. Zatem w statystyce jest przerwa w ciągłości statystycznych szeregów czasowych. Od 4 kwartału 2023 r. do uogólniania wyników badania BAEL na populację generalną zastosowano dane o ludności rezydującej w Polsce zamieszkałej w mieszkaniach pochodzące z bilansów opracowanych na podstawie wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021/NSP 2021. Ponadto wyniki badania za okres od 1 kw. 2021 r. do 3 kw. 2023 r. zostały opracowane zgodnie z nową podstawą uogólniania i nie są w pełni porównywalne z danymi wcześniejszymi (tj. do 2020 roku włącznie).

Różnica w wartościach współczynnika aktywności jest zbliżona do wartości w 2022 roku (6,4 p.p.) – w 2023 roku zmniejszyła się o 0,2 p.p., zaś w przypadku wskaźnika zatrudnienia zmniejszyła się o 0,1 p.p. w porównaniu do 2022 (5,9 p.p.). Należy podkreślić, że różnica jest związana z faktem, że w Polsce to głównie kobiety przejmują obowiązki związane z opieką i wychowaniem dzieci.

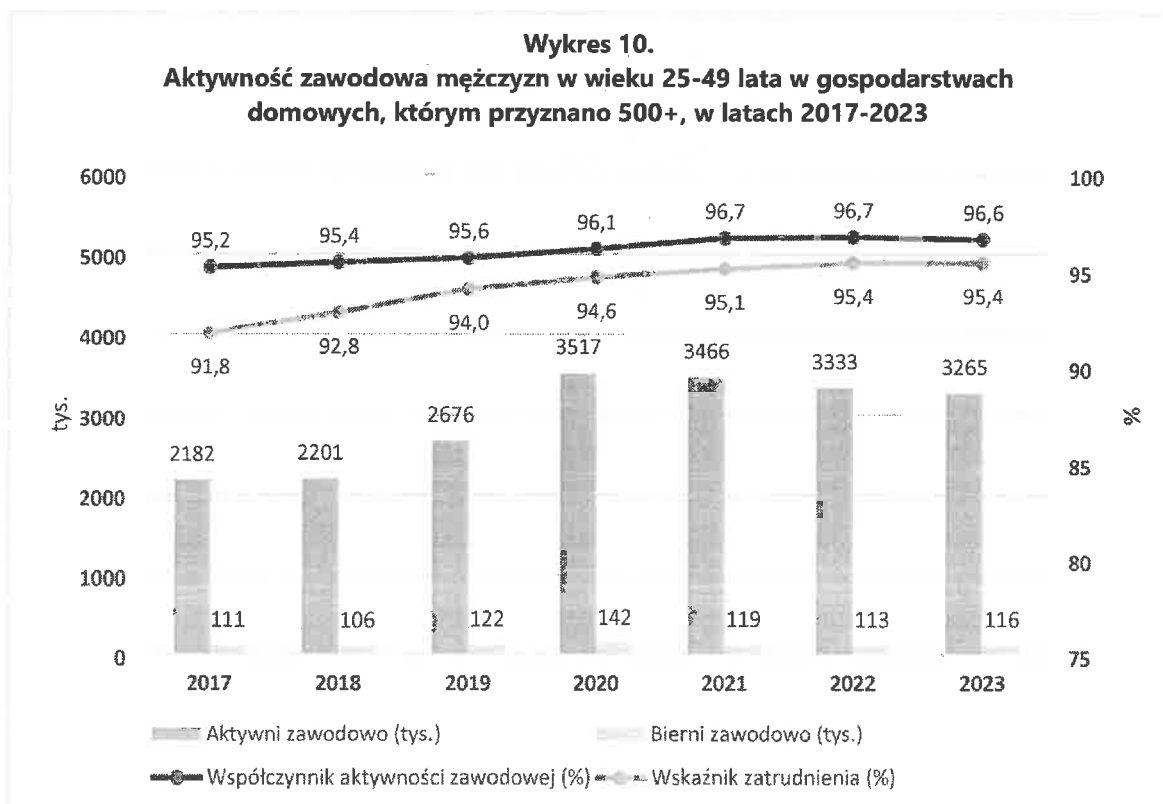

Źródło danych: GUS

W gospodarstwach domowych, którym przyznano świadczenie wychowawcze, aktywność zawodowa⁵⁾ mężczyzn (25–49 lat) w latach 2017–2023 wzrosła o 1,4 p.p. do poziomu 96,6%, a wskaźnik zatrudnienia wzrósł o 3,6 p.p. do 95,4%. W tym samym okresie współczynnik aktywności kobiet (25–49) i wskaźnik zatrudnienia wzrosły odpowiednio o 13,8 p.p. do 82,5% oraz o 15,7 p.p. do 80,4%.

Warto zauważyć, że dynamika wzrostu wskaźników była znacznie większa u kobiet niż mężczyzn. Jednak poziom analizowanych wskaźników u mężczyzn są na tak wysokim poziomie, że nie należy spodziewać się dalszych znaczących wzrostów.

⁵⁾ W skład aktywnych zawodowo wchodzi osoby pracujące oraz bezrobotne (tj. niepracujące i aktywnie poszukujące pracy). Współczynnik aktywności obliczamy jako udział osób aktywnych zawodowo w danym wieku do ogółu osób w danym wieku.

Źródło danych: GUS (BAEL⁶⁾)

Warto także zauważyć, że w gospodarstwach domowych z dziećmi niższej aktywności zawodowej kobiet w wieku 25–49 lat towarzyszyła większa aktywność mężczyzn. Mężczyźni (25–49 lat) w gospodarstwach domowych otrzymujących świadczenie wychowawcze byli w 2023 roku bardziej aktywni na rynku pracy, niż mężczyźni w tym samym wieku nieotrzymujący świadczenia wychowawczego (współczynnik aktywności tych pierwszych wyniósł 96,6% i był wyższy o 5,9 p.p. w stosunku do mężczyzn nieotrzymujących świadczenia wychowawczego, zaś wskaźnik zatrudnienia wyniósł 95,4% i był wyższy o 7,8 p.p. w porównaniu do mężczyzn nieotrzymujących świadczenia wychowawczego).

W 2023 roku w populacji kobiet (25–49 lat) w gospodarstwach objętych programem „Rodzina 500+” 92 tys. kobiet biernych zawodowo z powodu opieki nad dziećmi lub innymi członkami rodziny wymagającymi opieki chciała pracować, jednak nie poszukiwała pracy. Powody tego stanu były następujące:

⁶⁾ W danych za okresy 2017–2020 oraz od 2021 nastąpiła przerwa w ciągłości statystycznych szeregów czasowych. Nie są w pełni porównywalne ze względu na zmiany wprowadzone w BAEL od 2021. Zmiany dotyczą przede wszystkim definicji oraz sposobu wyodrębniania poszczególnych populacji osób na rynku pracy – pracujących, bezrobotnych i biernych zawodowo. Ponadto, począwszy od 2021, do uogólniania wyników badania na populację generalną zastosowano wyniki NSP2021.

- 58,7% (54 tys.) chciało sprawować opiekę nad dziećmi osobiście,
- dla 16,3% (15 tys.) powodem była niedostępność lokalizacyjna usług opiekuńczych lub względy finansowe,
- 25,0% (23 tys.) była bierna z innych względów, nie związanych z dostępnością usług opiekuńczych.

Liczba kobiet (25–49 lat) biernych zawodowo, które nie chciały pracować z powodu opieki nad dziećmi lub innymi członkami rodziny wymagającymi opieki w gospodarstwach domowych, a którym przyznano świadczenie wychowawcze w ramach programu „Rodzina 500+” wyniosła 321 tys., z czego:

- 76,0% (244 tys.) chciało osobiście sprawować opiekę na dziećmi,
- dla 3,7% (12 tys.) usługi opiekuńcze były zbyt drogie,
- dla 2,5% (8 tys.) usługi opiekuńcze w okolicy zamieszkania były niedostępne,
- bierność zawodowa 17,8% (57 tys.) kobiet związana z opieką nad dziećmi nie miała związku z dostępnością usług opiekuńczych.

Bierność zawodowa najczęściej była zatem decyzją kobiet, które chciały osobiście sprawować opiekę nad dziećmi, a nie wynikała z braku dostępności usług opiekuńczych czy możliwości finansowych.

W populacji mężczyzn (25–49 lat) w gospodarstwach objętych programem „Rodzina 500+” jedynie 8 tys.⁷⁾ mężczyzn jest biernych zawodowo z powodu opieki nad dziećmi lub innymi członkami rodziny wymagającymi opieki. 87,5% ojców biernych zawodowo z powodu opieki nad dziećmi chciało osobiście sprawować opiekę nad potomstwem. Ich bierność zawodowa nie jest związana z niedostępnością usług opiekuńczych czy kwestiami finansowymi.

Konflikt zbrojny w Ukrainie spowodował napływ uchodźców do Polski. Przed wojną uciekły głównie kobiety, często z dziećmi oraz osoby starsze. Jeśli sytuacja rodzinna pozwala im podjąć pracę, pracodawcy chętnie oferują im zatrudnienie. Świadczą o tym dane administracyjne. Według danych ZUS na 31.12.2023 r. liczba ubezpieczonych Ukraińców wyniosła ok. 759 tys.

⁷⁾ Dane pochodzą z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w 2023. Liczebność populacji 8 tys. jest na granicy znacznego błędu losowego próby. Zalecana jest ostrożność w posługiwaniu się danymi, gdy występują liczby niskiego rzędu, mniejsze niż 15 tysięcy osób. Dane, dla których wartości po uogólnieniu wyników z próby wynoszą poniżej 5 tys. osób nie powinny być brane pod uwagę w analizie ze względu na bardzo wysoki losowy błąd próby, dane takie nie mogą być również publikowane. – https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5818/3/1/1/zeszyt_metodologiczny_bael.pdf

osób, z czego 363 tys. to kobiety⁸⁾. Napływ uchodźców z Ukrainy nie miał negatywnego wpływu na aktywność zawodową kobiet w gospodarstwach domowych otrzymujących świadczenie wychowawcze w ramach programu „Rodzina 500+”.

IV. Podsumowanie

Od 1 stycznia 2024 r. kwota świadczenia wychowawczego na jedno dziecko została podniesiona z 500 do 800 złotych.

Zarówno przeciętna miesięczna liczba wypłaconych świadczeń, jak i wydatki na finansowanie programu „Rodzina 500+” były zbliżone do wartości z 2022 r.

Analiza efektów programu na przestrzeni 7 lat (2016–2023) pokazuje, że wprowadzenie świadczenia wychowawczego miało zdecydowany wpływ na ograniczenie ubóstwa wśród dzieci. Został on w pewnym stopniu zniwelowany poprzez wzrost inflacji w latach 2022–2023. Podniesienie kwoty świadczenia z 500 do 800 zł. na dziecko miało na celu przeciwdziałanie skutkom tego wzrostu poprzez zwiększenie dochodów rodzin z dziećmi. Efekty tej zmiany będą prawdopodobnie widoczne w 2024 r.

Program „Rodzina 500+” miał natomiast bardzo ograniczony wpływ na dzietność: prawdopodobnie przyczynił się do niewielkiego wzrostu urodzeń w pierwszych latach po wprowadzeniu świadczenia.

Otrzymywanie świadczenia wychowawczego nie spowodowało zmniejszenia aktywności zawodowej kobiet w gospodarstwach domowych korzystających z tego świadczenia.

⁸⁾ Liczba ubezpieczonych (osoby fizyczne) <https://psz.zus.pl/kategorie/ubezpieczeni/ubezpieczenia-emerytalne-i-rentowe>